

GLORIA TORRES

L'ESCOLA HAGIOGRÀFICA DE LLANDAFF

ABSTRACT

This paper studies the existence of a group of hagiographers who were working for the diocese of Glamorgan during the twelfth century to give propagandistic basis for the new episcopal see, the ancient "clas" of Llandaff, under the bishop Urban (1104-1134). These hagiographers wrote charters and saint's lives in order to demonstrate the antiquity of the see and its rank of metropolitan see of all south Wales. All their fabrications are in the Llandaff Cartulary, the Liber Landauensis (ca. 1134-1150).

We know two of these hagiographers, Geoffrey Stephen (Vita Sancti Teliaui) and Caradog of Llancarfan (Vita Sancti Cadoci and Vita Gildae) but the majority of them are anonymous, i.e. the authors of the Liber Landauensis and of some saint's lives for churches in the diocese of Glamorgan (or related to it): saint Illtud, saint Gwynllyw, saint Tatheus and saint Cyngar. All these clerks describe saint Dyfrig just like it concerned the interests of the see. The great majority of the texts are characterized by using a little group of rhetorical figures, mainly paronomasia and poliptoton, and of common themes.

El gènere hagiogràfic constitueix un bon mirall de les circumstàncies històriques de l'àmbit que el produeix, ja que s'hi reflecteixen no només els diferents tipus de religiositat que imperaren a l'església de cada moment, sinó també les diferents vicissituds històriques per les que l'església ha travessat.

És des d'aquesta perspectiva que ens hem proposat analitzar la producció hagiogràfica que va ser elaborada al llarg del segle XII per un antic monestir gal·lès que en aquesta centúria va esdevenir seu de la diòcesi de Morganwg (en anglès Glamorgan), regne que ocupava el sud-est del País de Gal·les. Aquesta fundació, Llandaff, va esdevenir seu episcopal al segle XII com a conseqüència d'una sèrie de esdeveniments històrics íntimament lligats a la sèrie de textos que va generar a base de manipular altres anteriors. Aquest procés, que podem albirar, sembla prou interessant com per a dedicar-li unes ratlles.

Situem-nos al moment en que, després de la victòria de Hastings al 1066 sobre els anglosaxons, els normands es varen apoderar d'Anglaterra i, a diferència dels anglosaxons, penetren en territori gal.lès ja a la dècada de 1070 a 1080¹.

Com és sabut, la mateixa política agressiva que els normands varen tenir amb Gal.les en els aspectes civils, la van mantenir a les qüestions religioses, ja que no només actuaren com a conqueridors pel que fa a les possessions materials de les esglésies dels territoris conquerits, sinó també es varen presentar com a capdavanters de la reforma gregoriana, de la qual es varen valer per imposar-se a les esglésies anglosaxones i gal.leses².

Així, de la mateixa manera que els costums i el mode de vida francès es varen imposar a la vida laica, el tipus de monaquisme continental es va sobreposar a l'anglosaxó i al vell monaquisme cèltic de Gal.les, i cluniacencs i cistercencs varen reformar els monestirs autòctons, titllats de tots els defectes amb els que la reforma gregoriana pretenia acabar³.

De seguida els normands varen començar la reorganització de les esglésies insulars, operació que, pel que fa a Gal.les, va implicar la creació de diòcesis concebudes a la manera continental, és a dir, hereves del sistema romà urbà, amb uns bis-

1. R. R. Davies, *The Age of the conquest. Wales 1063-1415*. Oxford-New York 1991, pp. 24-81.

2. En efecte, els normands varen arrabassar terres i propietats a molts monestirs anglosaxons i gal.lesos per a cedir-les a d'altres cases monàstiques continentals (a Normandia i fins i tot França) o insulars reformades, la majoria fundades per ells mateixos, que es regien per la regla benedictina i alhora per les directrius religioses de Roma. De totes maneres, en molts casos les possessions eclesiàstiques varen a anar a raure a mans laiques, com va passar amb moltes possessions dels bisbats gal.lesos de Llandaff i St. David's. S. M. Harris, "The Kalendar of the *Vita Sanctorum Wallensium*". *Journal of the Historical Society of the Church in Wales* III, 1953, pp. 3-53 (*uid.* esp. p. 21). R. R. Davies, *The Age of the Conquest*, pp. 173 ss.

3. En realitat els normands menyspreaven la cultura monàstica i els sants dels pobles conquerits, que els resultaven estranys i desconeguts. A més, en el cas de les esglésies gal.leses, les particularitats de les esglésies cèltiques no feien sinó augmentar el recel dels normands envers elles. J. Scott (ed.), *The Early History of Glastonbury. An edition, translation and study of William of Malmesbury's De Antiquitate Glastoniensis Ecclesiae*. Woodbridge, Suffolk 1981, pp. 2-3. S. Baring-Gould and J. Fisher, *The Lives of the British Saints*, I-IV. London 1907-13. Vol. I, pp. 9-13, 25-27 i 37-38. L. Gougaud, *Les Chrétientés Celtiques*. Paris 1911, pp. 66-68, 175-78 i 195-205. M. and L. De Paor, *Early Christian Ireland*. London 1958, pp. 49-56 i 70-71. N. K. Chadwick, *The Age of the saints in the early Celtic church*. London 1961, pp. 30-35 i 64-69. O. Loyer, *Les chrétientés celtiques*. Paris 1965, pp. 80-83. D. Whitelock, R. McKitterick, D. Dumville, *Ireland in Early Medieval Europe. Studies in Memory of Kathleen Hughes*. Cambridge 1982, pp. 307-319. Ch. Thomas, *Britain and Ireland in Early Christian Times, A. D. 400-800*. London-New York 1971, pp. 89-91. A. Gransden, "The Growth of the Glastonbury Traditions and Legends in the Twelfth Century". *The Journal of Ecclesiastical History* XXVII, 1976, pp. 337-58 (*uid.* esp. pp. 338-39). L. Bitel, *Isle of the Saints. Monastic Settlement and Christian Community in Early Ireland*. Ithaca and London 1990, pp. 82-85.

bes que residien a les ciutats i governaven de manera efectiva un territori ben definit, en detriment de l'antiga estructura cèltica de caràcter monàstic⁴.

Les diòcesis gal.leses no estaven clarament definides i fluctuaven segons els litigis constants entre les diverses esglésies. Així, és més correcte parlar d'un *bisbe a* que d'un *bisbe de*. Els normands, doncs, varen emprendre la creació de bisbats amb les fronteres ben definides i amb bisbes que els regissin de manera efectiva, en perjudici del poder abacial, i residissin a les seves seus, que varen ser St. David's i Llandaff al sud, i Bangor i St. Asaph al nord⁵.

A la reforma normanda de les esglésies gal.leses els "clasau" ja no tenien lloc. Als més importants, que varen quedar com a seus episcopals, les comunitats de canonges varen ser transformades en capítols catedralicis. Aquest sistema sembla que va ser introduït pel bisbe Bernard a St. David's, però Llandaff i altres el seguien aviat. En altres casos els territoris dels "clasau" varen ser fragmentats en vàries parròquies i els "clasau" mateixos varen ser transformats en esglésies parroquials o en purs priorats d'altres esglésies controlades pels normands⁶.

4. Als territoris cèltics el sistema territorial era de caràcter rural i era el monestir l'institució més important i la que en realitat dirigia els aspectes religiosos dels territoris que en depenien i només en el si de la qual s'entenen institucions com el bisbe abacial o l'abat episcopal. A les *uitae* dels sants gal.lesos (i irlandesos o bretons) s'observen sovint aquests dos punts i es veu perfectament el tipus de bisbe que es limita a fer les funcions litúrgiques pertinents. A Irlanda, el país cèltic menys romanitzat i més rural, el poder abacial va ser més fort, mentre que probablement hi havia més clergat secular on existien més nuclis urbans, com el sud-est de Gal.les. A Gal.les les fundacions monàstiques, algunes de les quals varen arribar a ser molt grans i importants, rebien el nom britònic de "clas" (plur. "clasau") i els seus membres es deien "claswyr" ("home d'un clas"). Als més grans "clasau" era on acostumava a residir un bisbe. Els "clasau" constaven dels territoris on estava establerta la casa mare, però també els de les seves fundacions filles i els més importants d'entre ells tenien possessions a Gal.les, Cornwall, la Bretanya armoricana i fins i tot Irlanda. A l'arribada dels normands les antigues comunitats de monjos havien esdevingut comunitats de canonges que compartien unes rendes comuns i es regien per l'anomenada regla agustiniana.

5. A part de la creació de la divisió territorial en parròquies, que no existia a Gal.les i que va persistir en molts casos fins al segle XIX. R. R. Davies, *The Age of the conquest*, pp. 39-40 i 186. S. Victory, *The Celtic church in Wales*. London 1977, pp. 20-21. De totes maneres, cal dir que una certa evolució de les esglésies gal.leses per tal d'adaptar-se al model continental ja s'estava donat a Gal.les un poc abans de l'arribada dels normands, que van accelerar i aprofundir la reforma o procés. En aquest sentit, els "clasau" més importants immediatament abans de la conquesta normanda ja estaven procurant que els seus sants fundadors fossin reconeguts com a bisbes, la qual cosa equivalia a reconèixer el mateix *status* a les seves esglésies (vides de sant David, sant Patern, etc.).

6. A més, els normands varen col·locar bisbes a les seus dels territoris que controlaven i varen posar-los sota l'autoritat del arquebisbe de Canterbury, primat de Roma i cap de l'església de tota la antiga Britània, cosa a la que els gal.lesos eren tradicionalment recalitrants ja des de l'època de l'arribada de sant Agustí de Canterbury. En efecte, els descendents dels antics britans veien en l'obediència a una seu primada anglesa una renúncia a la seva independència religiosa, íntimament lligada a la política. I els normands, precisament per acabar amb aquest desig d'autonomia, des del

Però fixem-nos a la nova seu episcopal de Llandaff, un antic monestir a la vora del riu Taff. En principi pot semblar estrany que aquesta antiga fundació fos triada per aquest paper, ja que no era la més important de Glamorgan. Ho havia estat més una altra: l'antic i poderós "clas" de Llancarfan, també dintre de la mateixa diòcesi, a uns tretze quilòmetres de Llandaff. Precisament, abans de l'arribada dels normands, l'últim bisbe gal·lès independent, Herewald (1056-1104)⁷, malgrat que exercia les seves funcions a la manera cèltica, sense una seu episcopal fixa, havia acabat per instal·lar-hi la seva residència, per ell i la seva *familia* o clan eclesiàstic: així, als últims anys del pontificat de Herewald i coincidint amb els inicis de la reforma eclesiàstica del Gal·lès independent, Llancarfan estava fent pràcticament el paper de seu episcopal. El més probable és que, si la reforma interna gal·lesa hagués prosperat sense interferències externes, hagués estat Llancarfan la seu de Glamorgan. Llancarfan, que es deia fundat per sant Cadog al segle VI, era el més important de la zona: tenia fundacions filles no només per Gal·lès sinó també per tots els territoris cèltics.

Però Llancarfan va patir molt amb la penetració normanda al sud-est de Gal·lès. En efecte, a finals del segle XI el noble normand Robert Fitz Hamon, que havia lluitat contra els gal·lesos del sud-est, va donar les rendes de Llancarfan al gran monestir benedictí reformat de San Pere de Gloucester, amb la qual cosa l'antic "clas" quedava reduït a un pur priorat (que esdevindria més tard una església parroquial). Aquesta fou la raó de que un altre "clas", Llandaff, fos triat per convertir-se en la seu episcopal del nou bisbat. La donació de Llancarfan a Gloucester es va produir entre 1095 i 1104, però més a prop de la primera data que de la segona⁸.

principi varen tenir molt d'interès en sotmetre els bisbes gal·lesos a Canterbury. L. Gougaud, *Les Chrétientés celtiques*, 1911, pp. 371-372. N. K. Chadwick, *The Age of the Saints in the early Celtic church*, 1961, pp. 119-25. R. R. Davies, *The Age of the conquest*, pp. 179-180. J. T. McNeill, *The Celtic Churches: A History. A. D. 200 to 1200*. Chicago 1974, p. 199.

7. Herewald exercí funcions episcopals a Glamorgan i el veí regne de Gwent. Malgrat haver estat de probable origen saxó, a l'època de l'arribada dels normands havia assumit completament la causa gal·lesa. Va ser suspès per Anselm, arquebisbe de Canterbury per un període de quatre anys i uns mesos per un motiu que no coneixem amb exactitud, però segurament relacionat amb la seva resistència a les reformes eclesiàstiques normandes (Anselm també va depositar un altre bisbe gal·lès, Wilfrid de St. David's, per aquesta raó). Al Cartulari de Llandaff o *Liber Landauensis*. Ed. J. Rhys. Oxford 1893, pp. 265-66, hi ha l'acta de consagració de Herewald; i a la p. 280 la referència a la mort del bisbe i la seva suspensió temporal. N. K. Chadwick (ed.), *Celt and Saxon*. Cambridge 1964, pp. 320-322.

8. Hi ha alguns documents relatius a aquest fet al *Cartulari* del monestir de Sant Pere de Gloucester, *uid. Historia et Cartularium Sancti Petri Gloucestriae*. Ed. W. H. Hart. I-III. London 1863-67. Vol. I, pp. 93, 122, 222-225, 334 *et passim*. H. W. C. Davis *et al.* (edd.), *Regesta Regum Anglo-Normannorum*. I-IV. Oxford 1913-69. Vol. II, pp. 403, 410 n.º. 379a i 1041. N. K. Chadwick, *Celt and Saxon*, pp. 260 ss.

Un dels fills de Herewald era Lifris, que sembla haver estat *magister* de Lllancarfan de 1071 a 1075 aproximadament⁹ i va ser autor de la *Vita Sancti Cadoci*, escrita entre 1095 i 1104¹⁰ i una de les peces hagiogràfiques més antigues del període normand, molt influent entre els hagiògrafs gal·lesos posteriors¹¹. Precisament, la redacció de la *Vita Sancti Cadoci* per Lifris i probablement la compilació del *Cartulari de Lllancarfan*¹² corresponen a un desig de afirmar la antiguitat del monestir i la santedat del seu fundador sant Cadog, com a resposta davant el fet o l'amenaça de la cessió a Gloucester. Per això el caràcter tan reivindicatiu del poder del sant (al que a més de l'abat es fa bisbe) i l'inviolabilitat dels seus territoris que té aquesta *uita*, que tenia ja una àmplia difusió ja abans del 1119.

A la mort de Herewald al 1104 el va succeir Urbà com a bisbe de Llandaff, un archidiacre de la diòcesi de Worcester, encara que no va ser consagrat fins l'any 1107. Urbà va començar a usar el títol de *Episcopus Llandauensis* quan aquesta fundació va esdevenir la seu d'aquesta diòcesi acabada d'organitzar, títol que no es troba documentat abans de 1119¹³. J. C. Davies diu que al centre de la *familia* del bisbe Urbà de Llandaff hi havia la *familia* de Lllancarfan, és a dir, els parents de Herewald, que s'havien establert a Lllancarfan quan Herewald era bisbe a Glamorgan i que el mateix Urbà era parent de Herewald¹⁴.

9. Així és anomenat a tres documents del *Liber Landauensis*, pp. 271-74.

10. J. S. P. Tatlock, "The dates of the Arthurian saints' Legends". *Speculum* XIV, 1939, pp. 345-65 (*uid.* esp. p. 349). *Id.*, *The Legendary History of Britain*. Berkeley and Los Angeles-Cambridge 1950, pp. 185-186. Ch. Brooke, "The Archbishops of St. David's, Llandaff and Caerleon-on-Usk", a N. K. Chadwick (ed.), *Studies in Early British Church*, Cambridge 1958, p. 227, n. 2. N. K. Chadwick, *Celt and Saxon*, pp. 287ss.

11. No conservem textos hagiogràfics gal·lesos anteriors a la conquesta normanda, excepte dues peces, que podrien datar del segle XI, titulades *De Situ Brecheiniac* i *Progenies Keredic*, *uid.* A. W. Wade-Evans (ed.), *Vitae Sanctorum Britanniae et Genealogiae*, Cardiff 1944, pp. 313-15 i 319-20, respectivament; però aquests textos son genealògics, no *uitae*. Les *uitae* de sants gal·lesos que conservem daten de finals del segle XI en endavant. Es tracta de *uitae* escrites per clergues gal·lesos per exaltar els seus sants davant els normands amb un caràcter reivindicatiu, o bé escrites per clergues ja normanditzats (encara que siguin gal·lesos), que han assumit la conquesta i la reforma religiosa i volen revisar les *uitae* antigues per adaptar-les a la religiositat reformista.

12. *Vita Sancti Cadoci*, a A. W. Wade-Evans (ed.), *Vitae Sanctorum Britanniae et Genealogiae*, pp. 24-118. De totes maneres cal advertir que aquesta *Vita Sancti Cadoci* no representa l'obra de Lifris en estat pur, que no conservem, sinó que la presenta engrossida amb interpolacions de la posterior deguda a Caradog de Lllancarfan. Pel que fa al *Cartulari de Lllancarfan*, està editat a continuació de la vida de sant Cadog, pp. 118-40.

13. K. Hughes. (Ed. D. Dumville), *Celtic Britain in Early Middle Ages: Studies in Scottish and Welsh Sources*. Woodbridge, Suffolk 1980, p. 60, n. 34.

14. J. C. Davies, *Episcopal Acts and Cognate Documents relating to Welsh Dioceses, 1066-1272. I-II*. Cardiff 1948-53. Vol. II, pp. 506-537. Aquest erudit estudia molt profundament les ramificacions d'aquesta important *familia* que es pot qualificar d'autèntic clan religiós.

Urbà va ser el primer bisbe gal·lès que va jurar obediència a l'arquebisbe de Canterbury¹⁵. Malgrat això, va lluitar durant tota la seva vida per definir clarament els límits de la seva diòcesi, l'integritat territorial de la qual era amenaçada des dels últims anys de Herewald pels normands i per altres bisbes (sobretot pels de St. David's i Herford) i monestirs gal·lesos, fins a la seva mort al 1134 a la cúria papal, on havia anat per defensar els interessos de Llandaff. Un altre motiu de l'activitat d'Urbà va ser la pretensió de les esglésies gal·leses d'assegurar-se l'independència religiosa davant els anglesos mitjançant la creació d'una seu metropolitana que evités la submissió de les esglésies gal·leses a l'arquebisbe de Canterbury¹⁶. El problema era que, de la mateixa manera que els gal·lesos estaven dividits políticament, ho varen estar en aquesta qüestió i dues seus s'enfrontaren entre si i amb Canterbury per l'*status* de seu primada de Gal·les: ens referim al mateix Llandaff i la seu del sud-oest, St. David's (Mynwy pel seu nom gal·lès), un antic i poderós "clas" governat pel bisbe Bernard, que es deia fundat per sant David, el qual, segons la seva *vita* llatina, escrita a finals del segle XI, havia estat arquebisbe de tot Gal·les¹⁷. Les disputes entre les seus de Llandaff i St. David's varen començar *ca.* 1129 i varen ser especialment intenses durant la primera meitat del segle XII¹⁸.

Solament tenim notícies certes del caràcter episcopal de Llandaff a partir dels primers anys del segle XII¹⁹. És lògic, doncs, que la nova seu necessités textos per a

15. A St. David's els normands varen col·locar al 1115 un dels capellans de la reina, Bernard, encara que després aquest es va convertir en un valedor de la causa gal·lesa en l'aspecte eclesiàstic.

16. Com és sabut, aquest desig (paral·lel al de les esglésies bretones davant el poder francès) no es va acomplir mai, però fins el 1207, quan el papa Innocenci III va decidir que tots els bisbes gal·lesos havien d'acatar l'autoritat de Canterbury, els bisbes gal·lesos varen lluitar per la seva independència religiosa.

17. Aquestes lluites entre les dues seus gal·leses de fet ja s'havien iniciat una mica abans de la arribada dels normands, quan el procés de creació de diòcesis a la manera continental havia començat a donar-se a Gal·les, però quan aquests varen accelerar el procés, tal pugna es va agreujar. W. Davies, *Wales in the Early Middle Ages*. Leicester 1982, pp. 158-161. R. R. Davies, *The Age of the conquest*, pp. 174 i 182-190. La *Vita Sancti David* és la peça hagiogràfica gal·lesa més antiga que conservem; va ser escrita per un clergue de St. David's, Rhygyfarch a la dècada de 1080 a 1090. Per la reclamació de l'*status* de arquebisbe i cap de l'església de Gal·les per a sant David *uid.* A. W. Wade-Evans (ed.), *Vitae Sanctorum Britanniae et Genealogiae*, pp. 166-167.

18. En quant Urbà va accedir al poder, va intentar pal·liar la supressió de Llancarfan després de la cessió a Gloucester. Va negociar amb Sant Pere de Gloucester i amb Robert, comte de Gloucester, durant un temps i a la fi va aconseguir que Gloucester llogués Llancarfan per alguns anys als arxidiacres de Llandaff. Així segurament va evitar que la congregació de canonges de Llancarfan fos suprimida. Sobre la relació entre Llancarfan i Gloucester, *uid.* J. C. Davies, *Episcopal Acts...*, 1948-53, II, pp. 506-37, 660-61 i 664-65. El *Cartulari* de San Pere de Gloucester conté diverses cartes sobre l'arrendament, *uid.* *Historia et Cartularium Sancti Petri Gloucestriae*, II, pp. 11-15. Per la seva banda, el *Liber Landauensis* conté el document, datat de 1126, que estableix els acords finals entre Urbà i Robert, comte de Gloucester, amb donacions a Llandaff per part del comte, *uid.* *Liber Landauensis*, pp. 27-30.

justificar sense dubtes la categoria de seu episcopal, que ja tenien, i la de seu metropolitana, que reclamaven. Per això necessitava cartes i *uitae* i, efectivament, va comptar amb un grup d'hagiògrafs que varen treballar pels interessos de la seu. La majoria són anònims, però en coneixem alguns. La seva major creació va ser el cartulari de Llandaff, l'anomenat *Liber Landauensis*. En aquest text es plasmà tot el treball de manipulació de cartes i *uitae* anteriors realitzat pels clergues de Llandaff.

El *Liber Landauensis* va ser compilat en la forma en que nosaltres el coneixem entre ca. 1134 i 1150, que és la data per la redacció final o acabament de l'obra. És a dir, que el *Liber Landauensis* va ser finalitzat a la mort d'Urbà o, amb molt, en els seus últims anys i tenia la finalitat d'ajudar els seus successors a defensar els interessos de Llandaff pel que fa a les seves possessions territorials i *status*, com ho havia fet l'enèrgic Urbà. El *Liber* consta d'una sèrie de vides de sants relacionats amb la diòcesi i una col·lecció de cartes amb donacions territorials a la seu. L'autor sembla ésser únic per l'uniformitat en l'estil i els mètodes i la redacció. Aquest autor va utilitzar material anterior, el va arreglar segons els interessos de la nova seu i el va disposar tal com apareix avui al *Liber Landauensis*²⁰.

Aquest autor barreja sense gaire ordre cronològic ni un criteri d'ordenació massa clar la col·lecció de cartes de Llandaff amb *uitae* de sants relacionats amb la diòcesi. Pel que fa a aquestes darreres, el *Liber* s'esforça per donar tota una sèrie d'informació, històricament falsa, sobre el que els clergues de Llandaff varen convertir en el seu primer arquebisbe, que hauria viscut al segle VI, sant Dyfrig. Així, el *Liber* comença pel relat de la translació de les relíquies del sant des de l'illa de Bardsey (nord de Gal·les) fins a Llandaff, operació que es va portar a terme per instigació d'Urbà i amb el consentiment de Radulf, arquebisbe de Canterbury i de les autoritats civils i polítiques del nord de Gal·les. I després s'expliquen les obres que va fer Urbà per engrandir i

19. És possible que des del segle VII al XI (abans de l'establiment de Herewald a Llancarfan) hi hagués algun bisbat que operés al sud de Gal·les, però no el de Llandaff. W. Davies, *Wales in the Early Middle Ages*, pp. 158-161 en proposa algunes fundacions, els arxius, i tradicions de les quals varen ser després transferides a Llandaff, quan es va apropiat de les comunitats mateixes. R. R. Davies, *The Age of the conquest*, pp. 174 ss., també opina que des del segle XI Llandaff prenia importància a base d'assimilar territoris i cultes de les comunitats circumdants.

20. Ch. Brooke a *Studies in Early British Church*, pp. 205 i 219. Pel que fa a la seva credibilitat, les cartes estan alterades i manipulades amb una gran habilitat a l'hora de barrejar noms i dades d'altres documents autèntics que hem conservat. En general, els documents antics són els més adulterats, perquè els clergues volien fer-los testimonis del *status* arquebisbal de la seu des dels seus orígens, la qual cosa és completament falsa; en canvi, els documents més recents, els relatius a Herewald i Urbà són fiables. Amb tot, algunes de les cartes del *Liber Landauensis* semblen efectivament antigues i s'ha dit que devien procedir del que devia haver estat sens dubte l'antic Cartulari de Llandaff. A l'època d'Urbà els clergues de Llandaff varen agafar aquest antic Cartulari i el varen modificar i ampliar per justificar les seves pretensions. W. Davies, "Liber Landauensis: construction and credibility". *English Historical Review* 88, 1973, pp. 335-51. *Id.*, *The Llandaff Charters*. Aberystwyth 1979.

millorar l'antic monestir de Llandaff l'any 1121 i la dedicació que va fer de la nova església a sant Pere i els tres grans sants de Llandaff i suposats primers tres arquebisbes, successivament: sant Dyfrig, Teilus i Oudowy; és a dir, tot el referent a l'instauració de Llandaff com a seu episcopal de Glamorgan.

Després d'una vida de sant Samsó, bisbe de Dol, inclòs al *Liber* per la relació que té amb sant Dyfrig, el relat breu de la llegendària cristianització de Britània, una peça titulada *De primo statu Landauensis Ecclesiae et uita Archiepiscopi Dubricii*, fa una narració fantàstica sobre els orígens de Llandaff, concebuda com a seu arquebisbal i seu primada sobre totes les esglésies de Gal·les del sud. Es diu que, com a primer arquebisbe, sant Dyfrig s'estableix en aquesta església, que, anacrònicament, estava consagrada a sant Pere.

Segueix el que és pròpiament la *uita* de sant Dyfrig, que es diu haver estat el primer arquebisbe de Llandaff. Aquesta *uita* es presenta dividida en nou *lectiones*. El títol és: *Lectiones de Vita Sancti Dubricii*. A continuació figuren les vides dels dos successors immediats de sant Dyfrig, Teilus i Oudowy. L'última *uita* que figura al *Liber* és la del rei i sant gal·lès Clydog, també inclosa per la seva relació amb la seu²¹.

El *Liber Landauensis* conté la principal operació que varen realitzar els clergues de Llandaff a nivell propagandístic: canviar de sant patró. De fet, les més antigues mencions de Llandaff la defineixen com església de sant Teilus i en cap moment es fa esment d'una relació amb la figura de sant Dyfrig, un altre sant de Glamorgan. Però els clergues de Llandaff varen decidir que sant Teilus ja no els servia. Necessitaven un altre amb més prestigi i varen triar l'esmentat sant Dyfrig, per la qual cosa varen anar a buscar les seves relíquies a Bardsey²².

21. Tenim proves de que el material de Llandaff ja existia abans de la redacció definitiva del *Liber Landauensis*, i per tant, de que els clergues de Llandaff l'anaven treballant progressivament: tenim part d'aquest material a un altre manuscrit, el Cottonianus Vespasianus A. XIV, conservat al British Museum. La part que ens interessa va ser copiada al voltant de 1200 a Monmouth amb material de diverses procedències i, entre altres llocs, precisament de Sant Pere de Gloucester. Aquesta part és la font més important de l'hagiografia gal·lesa, ja que es tracta d'un llegendari que conté l'única *uita* que conservem de molts sants gal·lesos. Entre altres peces, el ms. Vespasià conté material que els clergues de Llandaff varen enviar als monjos de Gloucester probablement a la mort d'Urbà o als seus últims anys. Aquest material és bàsicament el nucli del *Liber Landauensis*, però és evident que es troba en una fase anterior a la que presenta el *Liber*. És com si els clergues de Llandaff disposessin ja del material hagiogràfic que necessitaven des d'aviat per justificar les pretensions de la seu, i, després d'enviar-lo a Gloucester, haguessin continuat treballant sobre ell per redactar el *Liber Landauensis*. Així, les *uitae* landavenses del ms. Vespasià (les dels sants Dyfrig i Teilus) no estan dividides en lliçons (com sí ho estan al *Liber*) i, a més, es presenten sense les addicions que en diversos punts varen ser afegides pels clergues de Llandaff amb vistes a la redacció del Cartulari. El material de Llandaff al ms. Vespasià consta de: la narració *De primo statu Landauensis ecclesiae* amb la narració de les despulles de sant Dyfrig des de Bardsey fins a Llandaff, i les vides de sant Dyfrig, el seu successor, sant Teilus, i sant Clydog. K. Hughes (Ed. D. Dumville), *Celtic Britain in Early Middle Ages*, pp. 61-62.

Però cap tradició antiga relacionava aquest sant amb Llandaff, sinó que la menció de sant Dyfrig com a primer bisbe i arquebisbe de la seu és completament falsa i inventada pels clergues a l'època d'Urbà. És això el que explica precisament la narració titulada *De primo statu Landauensis Ecclesiae*. El seu contingut no apareix a cap text gal·lès antic, sinó que ho trobem per primer cop a la tradició de Llandaff representada al ms. Vespasià i al mateix *Liber Landauensis* sense variacions²³.

Pel que fa a la *uita* de sant Dyfrig que apareix al *Liber* (i al ms. Vespasià), suposa també una operació dels clergues de Llandaff amb la mateixa intenció que els va guiar en escriure la narració que acabem de veure. Probablement la vida d'aquest sant va ser escrita amb ocasió del trasllat de les seves relíquies i consagració de la catedral de Llandaff, ca. 1120, ja que seria molt estrany que durant tota la vida d'Urbà els clergues de Llandaff no disposessin d'una *uita* del seu suposat fundador que donés base a totes les reclamacions que estava fent Urbà. Si estudiem aquesta *uita* de sant Dyfrig, hi a indicis de que probablement es basa en una altra anterior, que es devia fer servir en alguna de les esglésies dedicades al sant, segurament a l'important fundació de Mochros (avui Moccas, a Herefordshire)²⁴. En realitat la *uita* està escrita des del punt de vista de Mochros, que és l'única fundació que s'esmenta, mentre que no es fa cap menció de Llandaff més que a la part final, quan s'explica la translació de les relíquies de sant Dyfrig (la part inventada pels clergues de Llandaff) i no a la *uita* pròpiament dita. El més probable és que els clergues de Llandaff prenguessin la *uita* quan es varen apoderar del monestir de Mochros, quan a partir del segle XI varen anar englobant terres i fundacions circumdants.

Precisament per suplir el silenci de la *uita* de Mochros sobre sant Dyfrig com a arquebisbe de Llandaff, els clergues varen haver de fer una narració sobre aquest punt plasmada al *De primo statu Landauensis Ecclesiae*, redactat segurament ca. 1120-30. Després, quan uns anys després es va redactar el *Liber Landauensis*, tot aquest material hi va ser inclòs²⁵.

22. Als *Annales Cambriae* (s. X) es registra la mort de sant Dyfrig l'any 612, *uid. Annales Cambriae* a J. Loth (trad.), *Les Mabinogion*. I-II. Paris 1913 (reimp. Genève 1975), p. 374.

23. En efecte, el text explica que, durant l'estada a Britània de sant Germà d'Auxerre i Lupus de Troyes per combatre l'heretgia pelagiana, una vegada suprimida aquesta, sant Germà reorganitzà l'església a Britània i hi consagrà alguns bisbes, entre els quals fou sant Dyfrig, que és consagrat arquebisbe de tot Gal·les del sud (*Liber Landauensis*, pp. 68ss.). Això és una pura invenció que aprofita un esdeveniment històric, com són els viatges de sant Germà a Britània l'any 429, per col·locar la consagració fantàstica de sant Dyfrig i els altres bisbes pel prestigiós sant Germà. I en aquest punt els redactors del *Liber* aprofiten per dir que, en ser consagrat el sant, es concedeix al flamant arquebisbe com a seu un monestir consagrat a sant Pere: Llandaff, que queda així definida com a seu arquebisbal ja des del segle V.

24. G. H. Doble (Ed. D. S. Evans), *Lives of the Welsh Saints*. Cardiff 1971 (reimp. 1986), p. 61.

Tal com és descrit al *Liber Landauensis*, sant Dyfrig hauria estat una de les figures claus a la cristiandat de l'antiga Britània, però, si examinem la figura d'aquest sant a l'hagiografia britònica, veiem que no sempre havia estat així. Això ens porta de ple a la pregunta de per què els clergues de Llandaff varen preferir sant Dyfrig a sant Teilus com a sant patró quan varen necessitar una personalitat que pogués sostenir les seves aspiracions. Creiem que varen prendre la figura de sant Dyfrig, un sant de la diòcesi, relacionat amb vàries de les esglésies que Llandaff va anar absorbint, en lloc d'altres sants de la zona, perquè tenia dues característiques molt oportunes: des d'antic quedava fora de tota dubta el seu caràcter de bisbe (a diferència del que passava amb sant Teilus) i, a més, no estava lligat a una seu fixa (a diferència d'altres grans sants de Glamorgan, com sant Patern o el mateix Cadog de Llancarfan).

La menció més antiga de sant Dyfrig es troba a un text procedent de la Bretanya armoricana que tracta de sant Samsó, bisbe de Dol: la *Vita Sancti Samsonis*, que alguns daten del segle VII, mentre que altres prefereixen situar-la entre els anys 772-850²⁶. Aquesta *vita* va tenir una àmplia difusió i influència als territoris cèltics. Sant Dyfrig hi apareix com un bisbe que exerceix les seves funcions sense que s'esmenti mai la seva seu i ni tan sols la seva diòcesi: a la manera cèltica, sant Dyfrig és un bisbe itinerant que fa visites als monestirs de la seva zona per funcions litúrgiques, però qui en té el governament efectiu és l'abat. Així, sant Dyfrig va al monestir on és monjo sant Samsó (Llanilltud, també anomenat Llantwit Major) i el consagra sacerdot i finalment bisbe²⁷.

A Gal·les la *Vita Sancti David* per Rhygyfarch (finals del segle XI) també té molta influència i hi apareix breument sant Dyfrig²⁸ com a molt venerat a Gal·les

25. Donat que segurament el material de Llandaff sobre sant Dyfrig i sant Teilus ja existia abans de la redacció del *Liber Landauensis*, aquest va poder ser utilitzat per Geoffrey de Monmouth, que va incorporar a la seva manera la figura d'aquest sant a la seva famosa *Historia Regum Britanniae*, escrita entre 1136 i 1138, que fa de sant Dyfrig arquebisbe de Caerleon-on-Usk i valedor espiritual del famós rei Artús. La visió que en dona Geoffrey de Monmouth és una fabricació purament personal i independent de la tradició hagiogràfica. Més tardana que aquesta obra i que el *Liber Landauensis* és la *Vita Sancti Dubricii, Archiepiscopi Urbis Legionum*, escrita per Benedict de Gloucester a la segona meitat del segle XII. Benedict, monjo de Gloucester, que sens dubte va utilitzar el material de Llandaff que entre 1130 i 1140 va anar a Gloucester per acabar finalment a Monmouth i el ms. Vespasià, es limita a barrejar les dades de Geoffrey amb les de la tradició de Llandaff. N. Wright (ed.), *The 'Historia Regum Britanniae' of Geoffrey of Monmouth*. Cambridge 1984. Per a vida de sant Dyfrig per Benedict de Gloucester *uid.* H. Wharton, *Anglia Sacra*, I-II. London 1691 (reimp. Farnborough, Hants 1969). Vol. II, pp. 654-61.

26. Per a la *Vita Sancti Samsonis uid.* R. Fawtier (ed.), *La Vie de Saint Samson*. Paris 1912.

27. En aquesta vida es diu que sant Dyfrig va sovint a un monestir que és a una illa (probablement Caldy Island, costa sud-oest de Gal·les) on hi passa llargues temporades i és molt respectat, però no és la seva seu. Precisament la última de les nou cartes del *Liber Landauensis* que van abans

del sud, però no té res a veure amb Llandaff. En aquest sentit, quan en un altre pasatge s'explica la peregrinació a Jerusalem que varen fer els tres bisbes de Gal.les del sud, resulta que aquests són sant David, sant Patern i sant Teilus com a bisbe a Glamorgan, sense que aquesta regió sigui relacionada amb sant Dyfrig²⁹. I més significatiu encara: tot i aparèixer sant Teilus i sant Dyfrig a l'obra de Rhygyfarch, no tenen cap relació entre ells: és obvi que aquesta relació, inventada pels clergues de Llandaff, encara no estava formulada *ca.* 1180-90.

Tot això vol dir que les peces hagiogràfiques més antigues proporcionen la representació original de sant Dyfrig, mentre que a les posteriors es veu clarament com va evolucionant el personatge segons els clergues de Llandaff l'anaven treballant.

Ja hem dit que probablement Llandaff era en principi una església dedicada a sant Teilus, com demostra el fet que les més antigues mencions de Llandaff que conservem l'anomenin església de Teilus, segons ha observat W. Davies (*uid.* n. 22), però, quan els clergues de Llandaff varen decidir substituir-lo per sant Dyfrig, varen relegar sant Teilus a ser el deixeble i primer successor de sant Dyfrig i varen haver de fabricar textos hagiogràfics que justificuessin aquesta operació.

Segurament durant la segona meitat del segle XI, quan els normands es varen apoderar del sud de Gal.les i varen començar la seva reorganització eclesiàstica, algunes esglésies gal.leses de la zona devien presentar la seva candidatura per a ser seu episcopal, sobre tot després del que li va passar a Llancarfan. I potser que les esglésies de sant Teilus (Llandaff mateix o un altre important "clas" de la zona dedicat a aquest sant, Llandeilo Fawr) volguessin ser reconegudes seus episcopals i per això estiguessin interessades en que es reconegués sant Teilus com a bisbe³⁰. Per això a la *Vita Sancti David* Rhygyfarch admet que els tres bisbes de la meitat meridional de Gal.les són sant Patern (del "clas" de Llanbadarn al regne de Ceredigion o Cardigan, a la zona occidental de Gal.les, al nord de Dyfed), sant David (per

de les *lectiones* sobre Dyfrig (pp. 73-74) conté una donació territorial a Llandaff de terres a Penally, que és molt a la vora de Caldy Island: això és un exemple de com Llandaff s'apropia del culte a sant Dyfrig quan s'apodera d'esglésies que el veneraven.

28. A. W. Wade- Evans, *Vitae Sanctorum Britanniae et Genealogiae*, p. 165. Concretament, Rhygyfarch l'anomena *uir sanctissimus*.

29. *Ibid.*, pp. 163-64. Aquest episodi era molt conegut entre els hagiògrafs de la zona, i va ser utilitzat pels qui varen escriure les vides d'aquests tres bisbes per donar prestigi al seu sant, dient que el seu rang episcopal els venia per mitjà de la consagració d'algú tan venerable com el patriarca de Jerusalem. Cf. les vides de sant Patern (*Ibid.*, pp. 252-69) i sant Teilus (*Liber Landauensis*, p. 97ss.).

30. De fet, una de les més antigues cartes de Teilus, que podria datar del segle IX, reclama aquest *status* pel seu abat. *Liber Landauensis*, p. XLVI. Tanmateix, sembla que ja en època immediatament anterior a l'arribada dels normands els "clasau" gal.lesos més importants estaven pugnant per tal que els seus sants fossin reconeguts bisbes, per a ser seus episcopals a la reforma interna gal.lesa que començava a produir-se.

Dyfed, al sud-oest) i sant Teilus, òbviament com a bisbe de Glamorgan, al sud-est. Però quan Llandaff va aconseguir ser seu episcopal, ja *ca.* 1120, varen decidir canviar de sant patró.

En aquests mateixos anys probablement va ser quan Geoffrey Stephen, germà del mateix Urbà, va escriure una vida de sant Teilus (*Vita Sancti Teliaui*) a la qual deixa absolutament clar el nou *status* del sant com a deixeble i successor de sant Dyfrig. Després, quan es va redactar el *Liber Landauensis*, els redactors varen agafar la *uita* escrita per Geoffrey i la varen engrossir amb interpolacions en certs punts per donar encara més glòria al sant i la varen dividir en nou lliçons³¹. I finalment els redactors del *Liber* varen afegir un altre sant, Oudowy, el que té unes connexions més dubtoses amb Llandaff, com a successor de sant Teilus³².

Entre els hagiògrafs que varen treballar per Llandaff, hi ha un altre que també coneixem pel seu nom i que va influir molt als hagiògrafs posteriors de la zona. Va començar a treballar aproximadament a la mateixa època que Geoffrey Stephen, quan la diòcesi, acabada de crear, necessitava propaganda: es tracta de Caradog de Llancarfan, una figura de la que se sap molt poc en proporció a l'importància que va tenir al seu territori i època des del punt de vista hagiogràfic.

Caradog, que va ser deixeble de Lifris i probablement va començar a treballar a l'escola del Llancarfan ja arrendat per Urbà a Gloucester, és citat per Geoffrey de Monmouth com una autoritat en coneixement del passat gal·lès³³. D'això es pot deduir que Caradog era ja una figura coneguda, per tant, que ja havia tingut una carrera com a hagiògraf i amb versemblança es trobava a la seva maduresa³⁴.

31. Conservem la versió primitiva de la *uita* de sant Teilus tal com la va escriure Geoffrey Stephen, sense les addicions del *Liber Landauensis* i sense dividir encara en *lectiones* al ms. Vespasià (ff. 52r-55v.). Aquesta *uita* no ha estat editada de forma complerta, només parcial per Wharton, *Anglia Sacra*, II, pp. 662-66.

32. És significatiu que al ms. Vespasià no aparegui la vida de sant Oudowy. Es nota que els clergues de Llandaff varen afegir aquest sant quan varen redactar el *Liber Lancauensis* per tal d'augmentar la seva llista de sants, però encara no s'havia relacionat amb la seu quan varen enviar el seu material a Gloucester.

33. Geoffrey li proposa des de les darreres línies de la *Historia Regum Britanniae* (1136-39), que continuï la seva obra narrant l'història dels gal·lesos a partir del moment en que ell mateix la deixa (és a dir, quan els gal·lesos han estat expulsats dels seus antics dominis insulars fins a quedar arraconats a l'actual territori del País de Gal·les) en detriment de famosos historiadors anglosaxons, com Herny de Huntingdon i William de Malmesbury, als que acusa de no conèixer la història dels bretons com ho pot fer Caradog de Llancarfan: *Reges autem eorum [i.e. Gualensium] qui ab illo tempore in Gualii successerunt Karadoco Lancarbanensi contempoaneo meo in materia scribendi permitto, reges vero Saxonum Willelmo Malmesbiriensi et Henrico Huntendonensi; quos de regibus Britonum tacere iubeo...* N. Wright (ed.), *Historia Regum Britanniae*. 1984, p. 147.

34. Sobre la figura de Caradog de Llancarfan *uid.* F. Lot, "Mélanges d'Histoire bretonne. VII. La Vie de Saint Gildas". *Annales de Bretagne* XXIII 1907, pp. 247-99 i 364-88. J. A. Robinson, "The

Les obres que se li poden atribuir amb seguretat són la esmentada *Vita Sancti Cadoci*, revisió de l'obra del seu mestre Lifris, i una obra que va escriure per encàrrec dels monjos del famós monestir de Glastonbury, segurament quan Caradog havia assolit ja un cert renom com a hagiògraf, la *Vita Gildae*, amb la finalitat de demostrar que el famós sant i historiador bretó estava enterrat al cementiri de la abadia³⁵. Totes dues obres l'esmenten al final com a autor i totes dues, efectivament, tenen el mateix estil i el mateix mètode.

Pel que fa a la primera, la *Vita Sancti Cadoci*, ja hem vist que Urbà, després de negociar amb Sant Pere de Gloucester sobre Llancafán, va aconseguir llogar-lo a Gloucester a canvi d'una renda important; això vol dir que Urbà va reclamar insistentment l'antiga fundació de sant Cadog a Gloucester, però aquesta vegada des del punt de vista de Llandaff. Aquesta podria ser la raó de que Caradog escrivís una versió nova de la mateixa *vita* que Lifris havia escrit uns pocs anys abans, amb unes diferències respecte de l'obra del seu predecessor que resulten significatives. Així, Lifris, que escrivia per defensar Llancafán de la cessió a Gloucester, havia fet de sant Cadog màrtir i bisbe de Benevento (com apareix també al *Cartulari* de Llancafán ca. 1100) i havia rebaixat la categoria de sant Teilus des de bisbe a pur deixeble de sant Cadog (sense respectar la categoria de bisbe que li donava Rhygyfarch a la seva vida de sant David). En canvi, Caradog va abeurjar considerablement la vida de sant Cadog, sobre tot, a la part final, que és on són els principals canvis: Caradog suprimeix el pontificat de sant Cadog, quedant aquest només com a abat. En canvi, a l'obra de Caradog apareix un bisbe de Llandaff, encara que no li dona nom.

Això està íntimament lligat al tema de la datació de la *Vita Sancti Cadoci* escrita per Caradog. Brooke havia dit que Caradog l'havia compostat entre 1120 i 1150, que correspon al període en que Llandaff va lluitar més per la diòcesi³⁶. Però es pot afinar més. Es nota que Caradog encara no converteix la seva revisió de la vida de sant Cadog en una pura propaganda per a Llandaff: ja hem dit que no anomena sant Dyfrig i no relaciona el bisbe de Llandaff amb sant Teilus. I, a més, suprimeix els passatges de Lifris, als quals sant Cadog té una rivalitat victoriosa amb sant

Lives of St. Cungar and St. Gildas". *Journal of Theological Studies* XXIII, 1921, pp. 19-22. G. H. Doble (Ed. D. Attwater), *The Saints of Cornwall*. I-IV. Oxford 1960-70. Vol. IV, pp. 36 i 56 n. 3. J. S. P. Tatlock, "Caradoc of Llancafán" *Speculum* XIII, 1938, pp. 265-87. Ch. Brooke a *Studies in the Early British Church*, pp. 228-235. G. H. Doble (Ed. D.S. Evans), *Lives of the Welsh Saints*, pp. 120-121.

35. La *Vita Sancti Cadoci* de Caradog de Llancafán va ser editada per P. Grosjean, "Vie de Saint Cadog par Caradoc de Llancafán". *Analecta Bollandiana* LX, 1942, pp. 35-67. La *Vita Gildae* ha estat editada per Th. Mommsen, *MGH, AA*, XIII. *Chronica Minora* III. Berolini 1898 (reimp. 1961), pp. 107-10.

36. N. K. Chadwick (ed.), *Celt and Saxon*, p. 145.

David per prestigi i preeminència a la zona³⁷, cosa rara si es pensa que precisament Llandaff estava rivalitzant amb St. David's per la qüestió de les seus metropolitanes.

L'explicació pot ser que, quan Caradog escrivia, encara estava en els seus inicis la tradició landavense sobre la magnificació de sant Dyfrig i encara no havia esclatat o estava als seus inicis la pugna amb St. David's, ja que sabem que va ser als últims anys del pontificat d'Urbà quan es varen fer els màxims esforços per a fer de Llandaff una seu metropolitana. Efectivament, es pot considerar que l'activitat de Llandaff en lluitar per la seu comença cap al 1120, any en que es va inaugurar solemnement la nova seu episcopal amb la fundació de la catedral i la translació de les relíquies de sant Dyfrig a Llandaff des de l'illa de Bardsey. A l'altra banda, la redacció del *Liber Landavensis*, ca. 1135-1150, suposa l'estadi final del procés d'elaboració i formulació de les aspiracions territorials i d'*status* metropolità de la seu, per la qual cosa la figura de sant Dyfrig està magnificada en el seu màxim grau; però, aquests tots dos punts delimiten un engrandiment progressiu de la figura del sant. Tot això suggereix que aquesta obra de Caradog podria ser anterior al *Liber Landauensis*, i, per tant, es podria situar *grosso modo* entre 1120 i 1130, potser més aviat als primers anys d'aquest període.

A més de les dues *vitae* citades, a Caradog se li atribueixen d'altres escrites en aquesta època, la major part de les quals es troben al ja esmentat ms. Vespasià. Com ja ha estat observat fa anys, hi ha semblances amb les obres de Caradog de Llancarfan i aquestes vides, de tal manera que ja alguns estudiosos varen suggerir que totes aquestes *vitae* podien ser obra seva o, com a mínim, d'algun imitador. En efecte, J. A. Robinson i G. H. Doble, varen adonar-se de les similituds estilístiques que hi ha entre les peces clarament de Caradog, la *Vita Sancti Cadoci* i la *Vita Gildae*, i unes altres vides de sants gal·lesos, la de sant Cyngar i la de sant Illtud (*Vita Sancti Illtuti*), i fins i tot el *Liber Landauensis*, totes les quals fan un característic ús de determinades figures retòriques, com el políptoton i la paranomasia o *annominatio*, així com varies similituds temàtiques³⁸.

37. A. W. Wade-Evans, *Vitae Sanctorum Britanniae et Genealogiae*, pp. 54ss.

38. J. A. Robinson, "The Lives of St. Cungar and St. Gildas", pp. 15-22. Aquest erudit només coneixia com a obra de Caradog de Llancarfan la *Vita Gildae*, ja que la *Vita Sancti Cadoci* no es va conèixer fins l'any 1942, quan, poc després de descobrir-se l'únic manuscrit en el que es troba (ms. Gothanus I. 81), va ser editada pel bolandista P. Grosjean. Per l'edició del fragment de la *Vida de Sant Cyngar*, *uid.* Robinson, 1919, pp. 97-108; conservem, però, sencer el resum que en va fer John de Tynemouth al segle XIV, *uid.* *Nova Legenda Angliae*. C. Horstman (ed.). I-II. Oxford 1901. Vol. I, pp. 248-254; editat també pels bolandistes a *Act. SS. Nov.* II, pp. 404-407. Per l'article de Doble, publicat originalment a 1944, *uid.* G. H. Doble (ed. D. S. Evans), *Lives of the Welsh Saints*, pp. 120-121. *Vid.* també G. H. Doble (Ed. D. Atwater), *The Saints of Cornwall*, pp. 65-66. Per la comparació amb el *Liber Landauensis*, suggerida per Doble a l'estudi sobre sant Dyfrig que va fer a 1943, *uid.* G. H. Doble (ed. D. S. Evans), *Lives of the Welsh Saints*, p. 121, n. 76. La *Vita Sancti Illtuti* està editada a A. W. Wade-Evans, *Vitae Sanctorum Britanniae et Genealogiae*, pp. 194-233, però és millor l'edició feta pel bolandista C. De Semdt a *Act. SS. Nov.* III, pp. 225-34.

Ch. Brooke³⁹, basant-se en aquestes similituds estilístiques, atribueix a Caradog la vida de sant Illtud, la de sant Gwynllyw, el pare de sant Cadog (*Vita Sancti Gundleii*), la de sant Tatheus (*Vita Sancti Tatheii*) i la *Vida de sant Cyngar*⁴⁰. Brooke atribueix a Caradog el *Liber Landauensis*. Està clar que el redactor del *Liber* devia pertànyer al cercle d'Urbà i treballava molt directament pels interessos de la seu, però, encara que el més conegut per a nosaltres sigui Caradog, no vol dir que a Llandaff no comptessin amb altres clergues capaços de realitzar aquesta tasca. De fet el *Liber* té prou envergadura per a ser una obra col·lectiva, a la que diversos clergues fossin implicats. És possible que els mateixos Caradog i Geoffrey Stephen hi prenguessin part, però també d'altres que nosaltres no coneixem.

La majoria dels erudits moderns admetien de passada que les coincidències entre les obres citades podien ser resultat no solament de que totes les peces fossin escrites per Caradog, sinó que també podien haver estat escrites per algú que l'imitava⁴¹. I és des d'aquesta perspectiva, segons creiem, que s'han d'observar les innegables similituds entre totes aquestes peces.

És cert que el grup de *uitae* format per les que amb seguretat són obra de Caradog de Llancarfan (*Vita Sancti Cadoci* i *Vita Gildae*) i les dubtoses, és a dir, *Vida de San Cyngar*, *Vita Sancti Tatheii*, *Vita Sancti Illtuti*, *Vita Sancti Gundleii* i els textos hagiogràfics del *Liber Landauensis* (als documents no es donen aquestes figures retòriques) presenten unes marcades concomitàncies estilístiques basades en l'ús constant (i fins i tot un xic excessiu) del políptoton i la paronomàsia o *annominatio*, figures aquestes que es poden presentar soles o combinades amb d'altres. Aquestes figures són pròpies especialment d'obres destinades a ser llegides en públic, ja que les figures basades en la repetició es presten d'una manera especial a ser captades amb més facilitat que d'altres en un mitjà oral.

Donat que els mateixos teòrics de la retòrica no es posen d'acord en la terminologia i concepció d'aquestes figures, per la nostra part, entenem per políptoton la repetició d'una paraula als diferents casos de la seva flexió, sigui aquesta nominal o verbal; i per *annominatio* o paronomàsia, la presència de paraules que presentin similitud formal sia per parentiu etimològic (*u.g. reprimi-comprimi; homo-humanus*) sia per atzar (*u.g. ferus-ferreus*)⁴².

39. Ch. Brooke a *Studies in the Early British Church*, pp.227-236. Però el mateix Brooke reconeix que aquestes similituds poden ser degudes a que aquests textos es copiessin entre si o que pertanyessin a una mateixa escola.

40. La *Vita Sancti Gundleii* és a A. W. Wade-Evans, *Vitae Sanctorum Britanniae et Genealogiae*, pp. 172-93. La *Vita Sancti Tatheii* es troba a pp. 270-87.

41. També ho va insinuar S. Victory, *The celtic church in Wales*, pp. 117-118.

42. H. Lausberg, *Manual de retòrica literaria*. I-III. Trad. J. Pérez Riesco. Madrid 1966-68. Vol. II, pp. 114-124 i *id.*, *Elementos de retòrica literaria*. Trad. M. Marín Casero. Madrid 1975, pp. 136-38; F. Lázaro Carreter, *Diccionario de términos filológicos*. Madrid 1953 (reimp. 1987), pp. 185-86, 314 i 326-27; A. Marchese y J. Forradellas, *Diccionario de retórica, crítica y terminología literaria*. Trad. J. Forradellas. Barcelona 1986, pp. 27-28, 312 i 326.

Per tal d'il·lustrar el que volem dir, posarem uns pocs exemples d'aquestes figures retòriques al grup de vides que estem analitzant. Així, a la *Vita Sancti Cadoci* trobem: *Quamvis regia proles, regii cultus despiciebat pompam*, on el políptoton *regia/regii* va acompanyat per una antítesi al sentit de les dues frases⁴³. I a la *Vita Sancti Illtuti: Puer paruulus, confidens in uictorem summum, uictor fuit confidendo*, on s'aprecia el políptoton doble *confidens/confidendo* i *uictorem/uictor*, els elements del qual estan disposats en forma quiàstica⁴⁴.

Pel que fa a l'*annominatio* o paronomàsia, a la *Vita Gildae* de Caradog de Llancarfan trobem: *Studuit studiosus assidue inter suates in artibus septem, donec pervenit ad iuuentutem, dum iuuenis factus cito deseruit regionem*, on hi ha una paronomàsia doble a *studuit/studiosus* i *iuuentutem/iuuenis*⁴⁵. A la *Vita Sancti Gundleii* trobem: *Triumphator per bella famosissimus, post triumphum pacificus, ille uictor numquam uictus*, on hi ha també una paronomàsia doble a *triumphator/triumphum* i *uictor/uictus*⁴⁶.

A més de trets formals comuns, aquestes vides presenten concomitàncies de contingut, que també s'han esgrimit com a marca d'un autor únic de totes aquestes vides⁴⁷.

43. P. Grosjean, "Vie de Saint Cadoc...", p. 48.

44. *Act. SS. Nov. III*, p. 228.

45. *MGH, AA XIII, Chron. Min. III*, p. 207.

46. A. W. Wade-Evans, *Vitae Sanctorum Britanniae et Genealogiae*, p. 172.

47. Així, és cert que aquests texts demostren predilecció pel culte a al Trinitat, al·ludida com advocació de les noves fundacions o com objecte de devoció en general, o les freqüents al·lusions a peregrinacions a Roma o a Terra Santa. Tanmateix, en tots dos casos no veiem cap tret d'autor, ja que el culte a la Trinitat es pot explicar perfectament com una característica de la època i es troba a moltes vides de la zona, com a la de sant Cadog pel mateix Lifris, la de sant David escrita per Rhygyfarch, etc. El mateix es pot dir de les peregrinacions, a Roma o a Terra Santa (sovint tots dos llocs) que es troben a la majoria de les *uitae* insulars a partir del segle XII. Més significatiu resulten uns quants episodis relatius a incidents molts locals que apareixen a diverses d'aquestes vides i que estan expressats d'una manera quasi idèntica, com, per exemple, la descripció de les pràctiques ascètiques dels sants, que s'ajusten a un model fix (*uid. Vita Gildae, MGH, AA*, p. 107. *Vida de San Cyngar*, J. A. Robinson, "A fragment of the Life of St. Cungar". *The Journal of Theological Studies* XX, 1919, p. 102, cf. C. Horstman (ed.), *Nova Legenda Angliae*, I, p. 250. *Vita Sancti Illtuti, Act. SS. Nov. III*, pp. 227-28, 230-31. *Vita Sancti Gundleii, Vitae Sanctorum Britanniae et Genealogiae*, p. 178); l'explicació d'un incident sobre sant Gildas i una campana miraculosa que només sona en presència d'un sant, que apareix a la *Vita Gildae* i a la *Vita Sancti Illtuti (Vita Gildae, MGH, AA*, pp. 108-109. *Vita Sancti Illtuti, Act. SS. Nov. III*, p. 231); un altre incident sobre el rei anglosaxó Edgar que viola l'església de sant Illtud després de la mort del sant, i que és molt semblant a un episodi similar a la *Vida de Sant Cyngar (Vita Sancti Illtuti, Act. SS. Nov. III*, p. 233. C. Horstman (ed.), *Nova Legenda Angliae*, I, p. 251); l'història de l'esterilitat d'una reina, mare de sant Cyngar, curada miraculosament, que sembla elaborat seguint de prop un miracle de sant Cadog narrat per Caradog de Llancarfan (relat que molt probablement té el seu origen en un episodi similar de la vida del mateix sant Cadog, en la versió escrita per Lifris (*Vida de San Cyngar*, J. A. Robinson, "A fragment of the Life of St. Cungar", p. 99 (cf. *Nova Legenda Angliae*, I, p. 248). *Vita Sancti Cadoci*, P. Grosjean, "La Vie de Saint Cadoc...", p. 65. Cf. *Vita Sancti Cadoci*, Wade-Evans, *Vitae Sanctorum Britanniae et Genealogiae*, pp. 54-56), etc.

Si bé és cert que això no indica necessàriament que l'autor d'aquests textos sigui el mateix, sí que posa de manifest un lligam especial entre aquest grup de vides, que evidentment es copien aquests incidents unes de les altres. En general, però, les semblances de contingut no són realment significatives, ja que, majoritàriament, els incidents estan molt estesos a l'hagiografia (tant gal.lesa, com irlandesa i bretona). Per tant, les similituds formals són les que resulten realment reveladores.

En aquest sentit, a més de les figures retòriques esmentades, que des del principi s'han considerat característiques del estil de Caradog de Llancarfan, al grup de vides que estudiem apareixen altres recursos estilístics que giren sempre entorn de les mateixes figures, constituint una gamma no massa àmplia, i es basen a la repetició de sons, paraules o estructura i, més rarament, a la contraposició. Així, tenim casos d'homoeoteuton, homoeoptoton, anàfora, paralelisme a la construcció, intents de crear prosa rimada a base de combinar l'observança del *cursus* (predominantment el *tardus* i el *planus*) i la rima (homoeoteuton) i, finalment, algun exemple d'antítesi. D'altra banda, hi ha altres trets estilístics, com la preferència pels gentilicis en *-gena* o el gust per a intercalar versos a la narració en prosa (sempre hexàmetres dactílics, en moltes ocasions del tipus anomenat lleoní), un ús introduït per Lífri i seguit pels hagiògrafs del grup que estudiem. En fi, la gamma de recursos estilístics de que es val la retòrica medieval és molt més àmplia i, tanmateix, a aquestes vides no apareixen altres figures i no hi ha trops (excepte algun cas aïllat de metàfora). Així doncs, podem concloure que en el grup de vides que hem analitzat, la homogeneïtat tant dels recursos que es fan servir com dels que no es troben, és indicativa d'una unitat d'estil.

Dit això, la desigual distribució de les figures estilístiques i el diferent to de cada una de les peces, ens fa pensar que no semblen obra d'una mateixa mà: sí que hi ha els mateixos trets, però realitzats i distribuïts de forma diferent. Es nota que es tracta de varies persones que tenen uns mateixos models literaris, que cadascú segueix segons el seu diferent grau de tècnica, capacitat artística i gustos personals, tal com varen fer Geoffrey Stephen i Caradog de Llancarfan. En efecte, les vides de sant Illtud i sant Gwynllyw tenen un estil més barroquejant, mentre que la *Vita Sancti Tatheï* presenta un to que no acaba de ser el de les demés i el seu nivell d'elaboració retòrica és molt inferior al de les dues primeres vides citades.

Altrament, hem observat que les fundacions que varen produir les *uitae* que hem estudiat es troben a un àrea geogràfica determinada: en efecte, totes aquestes localitats són a la zona que voreja tots dos costats del Canal de Bristol. Pel costat gal·lès i seguint la direcció d'oest cap a l'est, s'estén per la part meridional de Glamorgan, on es situen Llantwit Major (que va produir la vida de sant Illtud), Llancarfan (sant Cadog) i el mateix Llandaff; segueix cap a l'est pel comtat de Monmouthshire, amb els centres de St. Woolo's (en gal·lès Eglwys Wynllyw) a Newport (sant Gwynllyw), i Caerwent (sant Tatheus). I des d'aquí, creuant el Canal de Bristol i baixant cap el sud, es troba en primer terme el monestir de

Congresbury (a l'actual comtat d'Avon) i, més al sud, el de Wells; aquests dos darrers centres tenien sant Cyngar com a sant patró. És a dir, que les esglésies posades sota la advocació dels sants protagonistes de les *uitae* estudiades, estaven totes a la diòcesi de Llandaff, subjectes per tant a l'autoritat del bisbe de Llandaff. I, efectivament, a les cartes del *Liber Landauensis* apareixen aquests abats com a testimonis de les donacions al bisbe de Llandaff, o, el que és el mateix, com a abats al servei del bisbe de Llandaff.

Només cauen fora de la diòcesi Wells i Congresbury (sant Cyngar), però hi ha fets que revelen la relació d'aquest sant amb Llandaff, com hem suggerit més amunt. En efecte, sant Cyngar va fundar, segons la tradició, un monestir a Glamorgan, Llandough-iuxta-Cardiff, també anomenat Bangor Cyngar i Bangor Dochau, que pertanyia a la diòcesi de Llandaff. En els sínodes de Llandaff s'esmenta freqüentment aquest monestir; a les cartes del *Liber Landauensis*, l'abat de Docunus, que designa el "clas" de Llandough, apareix esmentat com un dels tres abats de la diòcesi de Llandaff⁴⁸ i a diversos llocs del mateix *Liber* apareix aquest abat com a testimoni de les cartes de Llandaff. A més, a Glamorgan hi havia tradicions, sembla que fantasioses, de relacions directes entre sant Cyngar i la fundació de Llandaff.

Aquesta relació de sant Cyngar amb Llandaff sumada al fet que a la vida de sant Cyngar aparegui clarament que el sant està subordinat a sant Dyfrig i no al bisbe de Wells (Wells i Congresbury estaven a la diòcesi del bisbe de Wells i Bath), revela que els clergues de Llandaff segurament reclamaven tenir jurisdicció sobre totes les fundacions de sant Cyngar i precisament la vida d'aquest sant que conservem va ser escrita per un clergue de Llandaff en benefici dels interessos d'aquesta seu i en detriment de Wells.

En conseqüència, és normal que totes aquestes *uitae* esmentin sant Dyfrig com a bisbe de Llandaff que actua no com un bisbe a la manera cèltica (com als textos més antics, *u.g.* la vida de sant Samsó), sinó com un bisbe continental, tal com actuava el mateix Urbà. Algunes d'aquestes vides esmenten un bisbe de Llandaff, sense fer esment concret de sant Dyfrig, mentre que d'altres l'anomenen clarament.

En aquest sentit, a la versió de la *Vita Sancti Cadoci* escrita per Caradog de Llancarfan s'esmenta un bisbe de Llandaff actuant a la manera romana, però sense anomenar sant Dyfrig⁴⁹. I un altre tret significatiu: a un altre episodi de la *Vita Sancti Cadoci* escrita per Lifris, quan sant Gwynllyw, el pare de sant Cadog, es posa

48. *Liber Landauensis*, p. 215, l'abat d'aquest monestir és citat juntament amb els abats de Llancarfan i Llanilltud.

49. Grosjean, "La Vie de Saint Cadoc...", p. 55, quan sant Cadog envia uns assessins al bisbe de Llandaff perquè aquest els imposi penitència: *misit eos ad Landavensem episcopum ut iniungeret eis penitentiam*. Un tret que a la versió de Lifris, un home a la manera cèltica, se soluciona d'una altra manera: és el mateix abat sant Cadog qui els la posa.

malalt de mort i envia a buscar el seu fill, aquest acudeix en companyia d'un sant, escrit Tylyguay al text, que sembla una corrupció del nom *Teliavus*, és a dir, Teilus⁵⁰, i és descrit com un simple deixeble de sant Cadog, la qual cosa evidencia que la relació llegendària entre sant Teilus i sant Dyfrig encara no estava formada. Quan Caradog de Llancarfan va fer la seva revisió de la vida de sant Cadog, encara que hi ha l'important variació d'esmentar un bisbe de Llandaff i treure aquest rang a sant Cadog, tanmateix recull aquest incident guardant fidelitat a Lifris⁵¹. En canvi, a la posterior *Vita Sancti Gundleii*, en descriure aquest mateix episodi, sant Gwynllyw crida el seu fill i el bisbe de Llandaff, sant Dyfrig, amb la qual cosa desapareix tota al·lusió a sant Teilus⁵².

A la *Vita Sancti Tatheï*, datada ca. 1130, també s'al·ludeix al bisbe de Llandaff sense anomenar-lo⁵³. El bisbe apareix aquí aconsellant la fundació i donant la llicència al sant, a la manera romana, mentre que una tal llicència no apareix mai a les vides gal·leses de concepció més arcaica.

En canvi a la *Vida de San Cyngar* es diu que aquest sant, ja al final de la seva vida, vol peregrinar a Roma i a Terra Santa, per la qual cosa demana llicència al bisbe de Llandaff, que aquesta vegada és clarament sant Dyfrig⁵⁴.

Pel que fa a la *Vita Sancti Illtuti*, s'esmenta sant Dyfrig com a bisbe de Llandaff en dues ocasions. Una, a l'ordenació sacerdotal del propi sant Illtud, que la rep de sant Dyfrig, descrit com a *Dubricium, Landavensem episcopum*⁵⁵. Més endavant, a la consagració de sant Samsó, aquest sant i sant Illtud van a la seu de Llandaff per tal que sant Dyfrig ordeni sant Samsó, mentre que, significativament, a la esmentada *Vita Sancti Samsoni*, era sant Dyfrig qui, com a bisbe itinerant a la manera cèltica, visitava el monestir de Llantwit Major i hi oficiava la cerimònia⁵⁶. És obvi que l'autor de la *Vita Sancti Illtuti* ha preferit seguir la tònica marcada pel *Liber Landauensis*, en lloc de la més antiga *Vita Sancti Samsonis*.

La *Vita Sancti Gundleii* conté també dues aparicions de sant Dyfrig. A la primera aquest sant concedeix llicència a sant Gwynllyw per a construir el seu orato-

50. Wade-Evans, *Vitae Sanctorum Britanniae et Genealogiae*, pp. 88 ss.

51. Grosjean, "La Vie de Saint Cadoc...", pp. 55-57.

52. *Cum inciperet sanctissimus Gunlyu egrotare, accedente termino sue vite, misit propter filium suum Cadocum et propter Dubricium, Landaviensem episcopum...dedit episcopum absolut[ionem] et apostolicam benedictionem.* Wade-Evans, *Vitae Sanctorum Britanniae et Genealogiae*, p. 180.

53. *...in honore Sancte et individue Trinitatis fundavit templum, in quo constituit XIIcim. canonicos, consilio et licentia Landauensis episcopi...* *Ibid.*, p. 274.

54. *Accepta itaque licentia ac benedictione Dubricii Landauensis episcopi.* *Nova Legenda Angliae.* C. Horstman (ed.), I, p. 253.

55. *Act. SS. Nov. III*, p. 227.

56. *Ibid.*, p. 230.

ri, igual que passava a la *Vita Sancti Tathe*⁵⁷. La segona recull el moment en que sant Dyfrig i sant Cadog assisteixen sant Gwynllyw, moribund, tal com hem esmentat una mica més amunt, quan comparàvem aquest incident a les versions de la *Vita Sancti Cadoci* escrites respectivament per Lifris i per Caradog de Llancarfan.

En conclusió, tot reconeixent que les semblances entre aquest grup de vides indiquen una relació especial entre elles, la nostra interpretació del significat d'això és més prudent del que varen aventurar autors com Brooke, Doble o Robinson. Creiem que les concomitàncies estilístiques o de temes i expressió mai són suficients com per a provar l'autoria per elles mateixes, ja que poden ser degudes a pura còpia, que és precisament el més probable en el cas que ens ocupa. És a dir, que podem estar davant un grup de trets propis d'una escola, que es varen anar transmetent d'uns hagiògrafs als altres. Per tant, creiem que es pot formular clarament que va existir una escola hagiogràfica originada a la seu de Llandaff a la primera meitat del segle XII, els membres de la qual haurien produït obres destinades a secundar les pretensions d'aquesta seu emergent, a base d'exaltar la figura de sant Dyfrig com a primer bisbe de Llandaff, concebut ja no a l'antiga manera cèltica, sinó continental o romana i, fins i tot, com a arquebisbe de Gal·les del sud.

Entre els clergues que treballaren per a la seu n'hi ha que ho feren al mateix Llandaff: Geoffrey Stephen, els autors de la vida de sant Dyfrig presa a Mochros i el *De Primo Statu Landauensis Ecclesiae* (que creiem en existència abans de la redacció del *Liber Landauensis*) i els redactors del cartulari de Llandaff, que actuaren als últims anys de la vida d'Urbà o després de la seva mort. Però a més hi va haver altres hagiògrafs que semblen haver escrit a o per altres comunitats de la mateixa diòcesi. Aquests clergues escriuen en lloança del seu sant, és clar, però en darrer terme serviren també els interessos de Llandaff en descriure sant Dyfrig com convenia a la seu. Aquests serien Caradog de Llancarfan i els autors de les vides dels sants Tatheus, Gwynllyw i Illtud.

Pel que fa a l'estil que caracteritzà aquesta escola, els seus membres més antics, Caradog o Geoffrey Stephen, tenen similituds que no sabem si es deuen a coincidència de preferències literàries per l'educació rebuda o a influències mútues (recordem que no sabem les dades exactes en que varen escriure). Però està clar que varen ser imitats pels hagiògrafs posteriors de l'escola. També cal tenir en compte el renom que va obtenir Caradog, citat pel mateix Geoffrey de Monmouth, que segurament cridaria l'atenció dels hagiògrafs posteriors de l'escola envers la seva obra.

En canvi, l'obra més emblemàtica d'aquesta escola, el *Liber Landauensis*, no presenta, en el seu conjunt, els trets estilístics que hem apuntat més amunt. En

57. *His dictis, pro legatione diuina et concessione Dubricii, Landauensis episcopi, remansit [sanctus Gundleius], construens habitaculum.* Wade-Evans, *Vitae Sanctorum Britanniae et Genealogiae*, p. 176.

aquest punt hem de contradir les afirmacions que s'han fet en el sentit de cridar l'atenció sobre la presència dels trets estilístics de Caradog de Llancarfan al *Liber*, a excepció, recordem, de la vida de sant Teilus, que es deu a Geoffrey Stephen. I és curiós que, si bé a les interpolacions degudes al redactor del *Liber* hi ha algunes d'aquestes figures, hi apareixen amb menys freqüència que a les parts originals de Geoffrey, evidenciant que els trets estilístics estudiats no eren compartits per tots els membres de l'escola, encara que sí per la major part.

Pel que fa a Lifris, no forma part pròpiament d'aquesta escola, ja que es tracta d'un hagiògraf que treballava, no per la diòcesi de Llandaff, el projecte de la qual encara no estava perfilat, sinó al servei de la fundació de Llancarfan. I no només cronològicament, sinó estilística, cau fora del cercle de Llandaff, ja que la seva *Vita Sancti Cadoci* no presenta els trets que hem estudiat, a excepció dels versos de colofó amb la firma de l'autor, tret que li va copiar Caradog. Per això creiem que l'expressió "escola o cercle de Llancarfan", que de vegades havia estat utilitzat per Brooke i Grosjean⁵⁸, hauria de substituir-se per escola de Llandaff.

58. Ch. Brooke a *Studies in Early British Church*, pp. 227-29. P. Grosjean, "La Vie de Saint Cadoc..." , p. 36, n. 4.